

İSLAMÎ İLİMLER PERSPEKTİFİNDEN
DİNDEN DÖNME
İRTİDAT

EDİTÖRLER

Dr. Muhammet Ali ASAR

Dr. Mehmet Ali AYTEKİN

ilâhiyât 643

© MAKGRUP MEDYA PRO. REK. YAY. A.Ş.

*İSLAMÎ İLİMLER PERSPEKTİFİNDEN
DİNDEN DÖNME
-İRTİDAT-*

EDİTÖRLER

Dr. Muhammet Ali ASAR
Dr. Mehmet Ali AYTEKİN

ISBN 978-625-7404-52-5

1. Baskı: Ağustos 2021

Sertifika No: 44396

Mizanpaj: TAVOOS
Sayfa Düzeni: TAVOOS

Kapak: MAKGRUP MEDYA PRO. REK. YAY. A.Ş.
Baskı: Vadi Grafik - Sertifika No: 47479

ilâhiyât

Cinnah Cd. Kırkpınar Sk. 5/4 Çankaya / Ankara
Tel: (0312) 439 01 69 Faks: (0312) 439 01 68
ilahiyyatyyin@gmail.com
www.instagram.com/ilahiyyatyyin

Bu çalışma,
Çankırı Karatekin Üniversitesi
Darülhadis İslam Araştırmaları Merkezi
bünyesinde yapılmıştır.

HZ. PEYGAMBER DÖNEMİNDE BİREYSEL İRTİDAT

Fatih GÜZEL*

Öz

Tarihin her döneminde ortaya çıkan dinden dönme olayları Hz. Peygamber döneminde de meydana gelmiştir. Mekke döneminde İsrâ ve Mirac olayını imkânsız gören bazı kişiler irtidat etmişlerdir. Bu dönemde aile ve kabile baskısına dayanamayan bazı kişiler dinden dönmüşlerdir. Mekke döneminde irtidat eden en meşhur kişi Hz. Peygamber'in halasının oğlu Ubeydullah b. Cahş'tır. Daha önce Hıristiyan olan Ubeydullah b. Cahş, Müslüman olduktan sonra Habeşistan'a hicret etmiş, burada eski dininin tesirinde kalarak Hıristiyan olmuştur. Hz. Peygamber döneminde dinden dönme olayları daha ziyade Medine döneminde vuku bulmuştur. Medine'de yaşayan Yahudilerden bir grup dinden dönmeyi politik bir araç olarak kullanmıştır. Önce Müslüman olduklarını ilan eden Yahudiler kısa bir süre sonra, Müslümanları dini inançlarında şüpheye düşürmek amacıyla irtidat etmişlerdir. Medine'de çok sayıda münferit dinden dönme olayı da meydana gelmiştir. Bu dönemde irtidat edenler genellikle sorunlu kişilerdir. Bazıları hırsız, gasıp, eşkıya bazıları da katil ve casustur. Genellikle işledikleri suça karşılık uygulanacak cezadan kaçmak amacıyla Medine'den kaçarak düşmana sığınmış ve irtidat etmişlerdir. Hz.

* Doç. Dr., Çankırı Karatekin Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, e-mail: fatih-guzel75@hotmail.com

Peygamber dönemi dinden dönme olaylarının temelinde İslâm'a samimi bir şekilde bağlanamama, eski dini inanç ve alışkanlıklardan kurtulamama, yeni sosyal ve hukuki düzene alışamama, maddi çıkar düşüncesi ve dinden dönmeyi politik bir oyun olarak kullanma gibi sebepler bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İrtidat, Ridde, Dinden dönme, Mürted, Hz. Peygamber.

Individual Reasons for Apostasy Phenomena During the Time of Prophet

Abstract

It is notable that apostate phenomena date back to the period when Prophet Mohammad was alive. Especially, some people who did not believe prophet's wonders such as Al-Isra and Miraj became apostates. In this period, there were also a certain amount of people who became apostates because of the fact that their clans or tribes compelled these people to put away Islam. One of the well-known figures who became apostates in the period of Mecca was Ubayd Allāh b. Djahsh who was the son of the Prophet Mohammad's aunt. In fact, Djahsh who was converted to Islam from Christianity earlier, but after a period of time, especially when he migrated to Ethiopia was said to have been his previous religion. Therefore he left his Islamic position and became apostate. Moreover, it is known that most of the apostate acts existed in Medina. Especially, one group of Jewish citizens, living in Medina, took advantage of apostate facilities as a political tactic. These Jews aimed to overshadow Islam and to form such an atmosphere that the public would hesitate about Islam. It seems that they became Muslim at first, and after a while, they left Islam by manipulating and discrediting the rest of the society about Islam. In Medina, some other apostasy actions were out of individual reasons or preferences. It is known that most of these individuals were abnormal men. For example, some of them were thieves, usurpers, brigands, murders, and spies. Most of these people became apostates in order to get rid of Islamic penalties for their crimes. In order words, these men commit some crimes while they were still Muslim and when Islamic courts put them

heavy penalties they preferred to take refuge to enemies of Islam. Therefore, they became apostates in their new environments. In short, the main reason for the apostasy phenomena that occurred when the prophet was still alive, was that people who became apostates were said to have not strictly believed in Islam and to have not completely abandoned their previous traditions. Another reason for the apostasy phenomena in this period was some of the people could not adapt and adjust to the social and legal orders of Islam. Some financial interest might be regarded as a reason for apostasy. Lastly, it is acceptable that apostasy actions were also used as a political tactic.

Keywords: Apostast, al-Ridda, Conversion, Apostate, Prophet Mohammad.

Giriş

Arapça “د ى” kökünden türeyen irtidat ve ridde, kelime olarak geri dönmek anlamındadır. İstilah anlamıyla ise irtidat, bir kişinin Müslüman olduktan sonra, İslam dininden vazgeçmesine denir.¹ İslam dininden vazgeçme eylemine irtidat, bu eylemi gerçekleştiren kişiye ise mürted denir. İrtidat kelimesi yerine aynı kökten gelen “ridde” kelimesi de kullanılmaktadır. Ancak irtidat genel anlamda gidilen yoldan veya takip edilen görüşten dönmeyi ifade ederken, “ridde” kelimesi inancın değiştirilmesi anlamında kullanılmıştır.² İrtidat eylemi itikad, eylem veya söz ile gerçekleştirilir.

Tarihin her döneminde gerçekleşen din değiştirme eylemleri az da olsa Hz. Peygamber döneminde de meydana gelmiştir. Bu çalışmada Hz. Peygamber döneminde meydana gelen ferdi irtidat olayları ele alınacaktır. Yalancı peygamberler ve

¹ Hamdi Yazır, *Alfabetik İslam Hukuku ve Fıkıh İstilahları*, (İstanbul: Eser Neşriyat, 1997), 2/518; Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukuku İslamiyye ve İstilahâtı Fikhiyye Kamusu*, (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi, 1951), 4/ 5.

² İsbehanî Hüseyin b. Muhammed, *el-Müfredât fi garîbi'l-Kur'ân*, (İstanbul: Kahraman Yayınları,1986), 281.

onların takipçileri olan kabilelerin irtidatı çalışmamızın kapsamı dışındadır. Hz. Peygamber dönemi, asr-ı saâdet dönemi olduğu gibi asr-ı ibret dönemidir. Onun döneminde vuku bulan ferdi irtidat olayları incelenecek, sebepleri üzerinde değerlendirilmeler yapılacaktır.

1. Mekke Döneminde İrtidat

Hz. Peygamber on üç yıl boyunca Mekke'de İslam dinini tebliğ için mücadele etmiştir. Bu dönemde işkence, baskı ve zulme maruz kalmaları nedeniyle İslam dinini kabul edenler bütün zorluklara göğüs gererek samimi şekilde Müslüman olmuşlardır. Mekkeli müşrikler, özellikle güçsüz ve zayıf olan Müslümanları dinlerinden döndürmek için her türlü zulüm ve işkenceyi uygulamışlardır. Bunun bir örneğini de Ammâr b. Yâsir ve ailesinin yaşadıkları teşkil etmektedir. Yâsir ailesi yeni inandıkları İslam dininden ayrılmaları için işkenceye maruz kalmışlar, Yâsir ve hanımı Sümeyye işkencelere dayanamayarak ölmüş, Ammâr ise zâhiren İslam dininden vazgeçtiğini söyleyerek hayatta kalabilmiştir.

1.1. Mekkeli Bir Grup Genç

Mekke döneminde bazı gençler ailelerinin baskıları nedeniyle yeni inandıkları, ancak içselleştiremedikleri İslam dininden dönmek zorunda kalmışlardır. Kaynakların belirttiğine göre, Ebû Kays b. Velîd b. Mugîre, Ebû Kays b. Fâke, Hâris b. Zem'a, Ali b. Ümeyye b. Halef, As b. Münebbih, Müslüman olmuşlar ancak ailelerinin baskısı sonucu dinden dönmüşlerdir.³ Bu gençler Bedir savaşına, Mekke ordusu içe-

³ Vâkıdî Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer, *Kitâbu'l-megâzi*, thk. Marsden Jones, (Beirut : Âlemü'l-Kütüb, -3. bs.,1984), 1/72; İbn Hişâm Cemâlüddîn Abdülmelik, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, thk. Ömer Abdüsselam Tedmüri, (Beirut: Daru'l-Kütübi'l-Arabî, 3. bs., 1990), 2/661.

risinde iştirak etmişlerdir. Bazı kaynaklar gençlerin ailelerinin zorlaması ile Bedir savaşına katıldıklarını iddia etmektedir.⁴ Ancak bu iddia pek makul görünmemektedir. Zira onlara benzer bir durum arz eden Abdullah b. Süheyl b. Amr, ailesinden gördüğü baskıya dayanamayıp İslam dinini terk edip eski dinine döndüğünü söylemiş, hatta Mekke ordusu ile Bedir savaşına katılmış; ancak iki ordu karşılaştığında Müslümanların tarafına geçmiştir. Buna karşın iki ordu Bedir’de karşılaştıktan sonra irtidat eden gençler, İslam ordusunun azlığını görünce, “Bunları dinleri aldatmış” ifadesini kullanmışlardır. “O sırada münafıklar ve kalpleri hasta olanlar, ‘Bunları dinleri aldattı’ diyorlardı. Oysa her kim Allah’a güvenir ve dayanırsa bilir ki O izzet ve hikmet sahibidir”⁵ ayeti kerimesinin bu olay üzerine nazil olduğu rivayetler arasında yer almaktadır. Ayeti kerimede bu gençler, kalplerinde hastalık bulunanlar olarak ifade edilmektedir. Ayrıca Peygamber efendimiz Bedir savaşına kendi istekleriyle değil kabile baskısıyla katılanların isimlerini zikrederek bu kişilere dokunulmamasını emretmiştir. Şayet söz konusu gençler kendi istekleri ile değil de aile, kabile baskısı ile savaşa katılmış olsalardı. Hz. Peygamber’in öldürülmemelerini istediği kişiler arasına dâhil edilirdi. Müşrik saflarında savaşa iştirak eden gençler Müslümanlarla savaşmışlar ve hepsi de Bedir’de öldürülmüşlerdir. Hatta Ali b. Ümeyye, babası ile esir alındıktan sonra Bilal-i Habeşî’nin teşviki ile Müslümanlar tarafından öldürülmüştür. Hz. Ali ile özdeşleşen Zülfikar isimli kılıç irtidat eden gençlerden As b. Münebbih’in kılıcı iken Bedir savaşında sahibinin öldürülmesinden sonra ganimet olarak alınmış, Hz. Peygamber tarafından da Hz. Ali’ye hediye edilmiştir. Bu gençlerin Mekke dö-

⁴ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsir-i kebir*. ter. M. Beşir Eryarsoy, (İstanbul: İşaret Yayınları, 2006), 2/ 111.

⁵ el-Enfâl, 8/49.

neminde İslam'a yakınlık hissettikleri, ancak şüphe içinde aile ve kabilelerinden de vazgeçemedikleri, sonuçta kararlarını ailelerinden yana kullandıkları anlaşılmaktadır.

Kaynaklarda isimleri zikredilmese de bazı Müslümanların İsra ve Mirac olayına müşrikler gibi inanmadıkları ve dinden çıktıkları bilgisi yer almaktadır.⁶ Hatta İsra süresi 60. ayeti kerimesinin bu olay üzerine inmiştir. Bu ayeti kerimede İsra ve Mirac olayı ile insanların imtihan edildiği beyan edilmiştir. Hz. Peygamber, Mirac esnasında gördüklerini anlatınca henüz imanları sebat ve karar kazanmamış bazı kişiler bu olayı imkânsız görerek İslam inancından irtidat etmişler. Ayeti kerimede işaret edilen imtihanı kaybetmişlerdir.⁷

1.2. Sekrân b. Amr

Hz. Peygamberin eşi Sevde b. Zem'â'nın ilk eşi Sekrân b. Amr. b. Abdüşems'in de irtidat ettiği rivayet edilmektedir. Sekrân b. Amr, eşi Sevde ile birlikte Müslüman olmuş, müşriklerin eziyetleri sebebiyle Habeşistan'a hicret etmek zorunda kalmıştır. Kaynakların çoğuna göre Garanîk olayından sonra Mekke'ye dönen Sekrân, hastalanarak Müslüman olarak ölmüştür.⁸ Ancak bazı tarihçiler Sekrân'ın Habeşistan'da İslam inancını terk ederek Hıristiyan olarak öldüğünü iddia etmektedir.⁹ Ancak modern araştırmacılar Sekrân b. Amr'ın tanassur ettiğine dair rivayetlerin muteber olmadığını onun

⁶ Kurtubî Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed, *el-Câmi' li ahkâmî'l-Kur'ân*, ter. M. Beşir Eryarsoy, (İstanbul: Buruc Yayınları, 3. bs. 2005), 10/ 428.

⁷ Râzî Fahrüddin, *Mefâtihu'l-gayb*, ter. Heyet, (Ankara: Akçay Yayınları, 1992), 14/221; Taberî Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerir, *Taberî Tefsiri*, ter. Kerim Aytekin-Hasan Karakaya, (İstanbul: Hisar Yayınevi, 1996), 5/ 297.

⁸ İbn İshâk Muhammed, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, thk. Ahmed Ferid, (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2003), 1/ 209; İbn Sa'd Ebû Abdullah Muhammed, *Kitabu't-tabakatil'l-kebir*. (İstanbul: Siyer Yayınları, 2014), 10/56.

⁹ İbnü'l-Esîr, İzzüddîn Ebü'l-Hasen Ali, *el-Kâmil fi't-târih*, (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1. bs., 1987), 2/175.

Mekke'de Müslüman olarak öldüğünün kesin olduğunu kabul etmektedirler.¹⁰

1.3. Ubeydullah b. Cahş

Mekke döneminde irtidat eden en meşhur kişi Hz. Peygamberin halası Ümeyme'nin oğlu Ubeydullah b. Cahş b. Riab el-Esedî'dir.¹¹ İslam öncesi dönemde meşhur Haniflerden olan Ubeydullah b. Cahş, Hanif olan arkadaşları ile sözleşerek hak din arayışı içinde Bizans ülkesini gezmiş, bazı tarihçilere göre Hıristiyan olmuş, bazılarına göre ise Hanif olarak Mekke'ye dönmüştür.¹² Ubeydullah b. Cahş, Hz. Peygamber'in Erkam'ın evine girmesinden önce kardeşleri Abdullah ve Ebû Ahmed ile birlikte Müslüman olmuştur. Mekke'de müşriklerin baskılarına dayanamayan Ubeydullah b. Cahş, eşi Ebû Süfyan'ın kızı Ümmü Habibe Remle ile birlikte ikinci Habeşistan hicretine iştirak etmiştir. Mekke'de gördüğü baskı ve şiddete rağmen inancında sebat eden Ubeydullah, Habeşistan'a hicretinden sonra Hıristiyan bir coğrafyada eski inancının tesirinde kalarak tekrar eski dinine dönmüştür. Bu durumu Hıristiyan olduktan sonra eşi Ümmü Habibe'ye söylediği sözden anlamak mümkündür: "Ey Ümmü Habibe! Ben dinlere baktım da Hıristiyanlıktan daha iyi bir din göremeyip ona yaklaşmıştım. Sonra her nasılsa yanılıp Muhammed'in (a.s.v/s.a.s.) getirdiği şu yeni dine girdim. Şimdi ben tekrar eski dinim olan Hıristiyanlığa döndüm".¹³ Ubeydullah b. Cahş, Habeşistan'da di-

¹⁰ Avşin Muhammed b. Abdullah, *Mâ Şa'a ve lem yesbüt fi's-sireti'n-nebeviyyi*, (Riyad: Darü't-Taybe, 2009), 44.

¹¹ İbn Habîb Ebû Ca'fer Muhammed, *Kitabü'l-muhabber*, (Beyrut: Dâru'l-İfaki'l-Cedîde), s. 172.

¹² Süheylî Ebû'l-Kâsım Abdurrahman, *er-Ravdü'l-ünüf*, (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, ty.), 1/381; İbn Habîb, *el-Muhabber*, s. 305.

¹³ Zehebî, Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed, *Siyeru a'lami'n-nubelâ*, thk. Şuayb el-Arnaut, (Beyrut: Dâru'l-Müessesese, 1996), 2/221.

ğer muhacirleri de Hıristiyanlığa şu sözleri ile teşvik etmiştir; “Biz gözlerimizi açıp güneşi gördük, ama siz hala gözlerinizi kamaştırıyorsunuz.”¹⁴

Ubeydullah b. Cahş'ın Hıristiyan olması ile alakalı olarak yapılan müstakil bir çalışmada onun Hıristiyan olduğuna dair rivayetlerin makbul olmadığı iddia edilmiştir.¹⁵ Ancak klasik kaynakların tamamına yakınında Ubeydullah b. Cahş'ın irtidat ettiği bilgisinin yer alması onun irtidat ettiği göstermektedir.

2. Medine Dönemi İrtidat

Hız. Peygamber Medine'ye hicret ettikten sonra Yahudi ve münafıkların aleyhte faaliyetleriyle karşılaşmıştır. Âl-i İmrân süresinin 72. ayeti kerimesinde Yahudilerden bir grubun Müslümanları dinlerinden döndürmek ve inançlarını sarsmak amacıyla bir politika geliştirdiklerini bildirir. Buna göre bazı Yahudiler Müslüman olduklarını ilan ediyorlar, daha sonra da “Biz Muhammed'in dinini inceledik, Müslüman olduk, daha sonra yanıldığımızı anlayarak, tekrar eski dinimize döndük” diyerek yeni Müslüman olanları veya Müslüman olmak isteyenleri inançları hususunda şüpheye düşürmeye çalışıyorlardı. Bu hareketle Yahudiler, Bedevi Araplarında İslam'a meyletmelerini engellemeye çalışmışlardır. Yahudiler, Arapların, “onlar bizden daha bilgin, onlar bu inceleyip kabul etmedikten bizimde bu dinden uzak durmamız lazım” şeklinde düşünmelerini arzu ediyorlardı.¹⁶ Kaynaklarda bu eylemi gerçekleştirenler kişilerin Yahudilerden Sa'd b. Huneys, Zeyd b. Lusayt, Nu'mân b. Evfâ ve Osman b. Evfâ ol-

¹⁴ İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 238.

¹⁵ Abdülaziz Muhammed Nur, “el-Kavlü'l-Fasl fi riddeti Ubeydillah b. Cahş”, *Havliyye Külliyyeti Usuliddin Câmîatü Ezher* 37 (2018), 42.

¹⁶ Vahidî, Ebû Hasan Ali b. Ahmed, *Esbâbu nuzûli'l-Kur'ân*, thk. Kemal Besyûn Zağlûl, (Beyrut:Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1991), 111.

duğu kaydedilmektedir. Hatta Müslüman olduğunu iddia eden Zeyd b. Lusayt, kaybolan devesinin bulunması için sahabilerden yardım isteyen Hz. Peygamber'e; "Peygamber olduğunu söyleyip, gökten haber getiren Muhammed daha devesinin nerde olduğunu bilmiyor" demiştir.¹⁷ Yine Yahudilerden bir grup, Nadiroğullarının reisi Ka'b b. Eşref'in kışkırtması ile kiblenin Kudüs'ten Ka'be'ye tahvil edilmesinden sonra; "Kiblesi Kudüs iken Muhammed hak üzere idi. Şimdi kiblesini sahraya çevirdi" diyerek irtidat etmişlerdir.¹⁸ Farklı olaylar sebebiyle bazı Yahudiler Müslümanların zihinlerini karıştırmak için inandıklarını söylemişler, daha sonra de küfürlerini izhar edip irtidat etmişlerdir.¹⁹ Bu tavırlarından maksat İslam'ın bir dinde bulunması gereken özelliklere sahip olmadığı imajı vermektir. Bu şekilde İslam'ın hak din olduğuna dair güvenin sarsılması amaçlanmıştır. Sonuç olarak ehl-i kitap olan Yahudilerden bir grup art niyetli olarak İslam'ı kabul ettiklerini söylemişler, sonra da terk etmişlerdir. Bu tavırlarıyla yeni Müslüman olup İslam ile sağlam bir bağ kuramamış olan kişileri şüpheye düşürmeyi, nihayetinde de dinden döndürmeyi amaçlamışlardır.

2.1. Abdullah b. Sa'd b. Ebî Serh

Medine döneminde irtidat edenlerin en meşhuru Hz. Peygamberin vahiy kâtiplerinden Hz. Osman'ın sütkardeşi Abdullah b. Sa'd b. Ebî Serh el-Âmirî'dir. Abdullah b. Sa'd'ın Hz. Osman'ın teyzesinin oğlu olduğu da rivayet edilmektedir.²⁰ Abdullah b. Sa'd'ın ne zaman Müslüman olduğu ihtilaflıdır.

¹⁷ Vâkîdî, *el-Meğâzî*, 3/ 423. İbn Hişâm, *es-Sîre*, 4/162.

¹⁸ Vahidî, *Esbabü'l-nüzul*, 111.

¹⁹ İbn Âdil Ebû Hafs Ömer b. Ali, *el-Lübab fi ulûmi'l-kitâb*, (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1998), 12/ 74.

²⁰ İbn Hişâm, *es-Sîre*, IV, 40; Belâzurî Ahmed b. Yahya, *Ensâbü'l-eshrâf*, thk. Süheyl Zekkâr-Riyad Zirikli, (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1996), 1/453.

Tarihçilerin çoğuna göre Mekke döneminde Müslüman olmamıştır. Ancak İbn Sa'd, onun ilk Müslümanlardan olduğunu iddia etmektedir.²¹ İbn Hacer ise Abdullah'ın Hz. Peygamberin hicretinden hemen sonra Müslüman olup Medine'ye hicret ettiğini söylemektedir. Hatta İbn Hacer'e göre Abdullah b. Sa'd Medine'deki ilk vahiy kâtiplerindendir.²² Müslüman olarak Medine'ye hicret eden Abdullah b. Sa'd bir süre sonra irtidat ederek Mekke'ye kaçmıştır. Tarihi kaynaklar Abdullah b. Sa'd'ın irtidat dışında herhangi bir suç işlediğine dair herhangi bir malumat vermemektedir. Kaynaklar onun vahyi tahrif etmeye çalıştığı, durumun anlaşılması üzerine irtidat ederek Mekke'ye kaçtığı bilgisini vermekle iktifa etmektedirler. Abdullah b. Sa'd, Hz. Peygamber'in kendisine emrettiklerinin dışında şeyler yazarak vahyi tahrif etmeye çalışırdı. Şöyle ki; Hz. Peygamber ona "Azîzun Hakîm" yazmasını emrettiğinde o "Alîmun Hakîm" yazardı.²³ Hatta Abdullah b. Sa'd değiştirdiği vahyi Hz. Peygamber'e tekrar okuduğunda onun anlamadığını iddia etmiştir.²⁴

Şî kaynakları ise Abdullah b. Sa'd'ın irtidat etmesiyle alakalı, "Gerçek şu ki, biz insanı çamurdan alınmış bir özden yaratıyoruz. Sonra onu sağlam bir korunakta nutfe haline getiriyoruz. Ardından nutfeyi (döllenen yumurta) alakaya (rahimde asılıp beslenen embriyo) çeviriyor, alakayı şekilsiz et (görünümünde) yapıyor, bu etten kemikler yaratıyor, daha sonra da kemiklere adale giydiriyoruz; nihayet onu bambaşka bir varlık halinde inşa ediyoruz. Yapıp yaratanların en güzeli olan Allah çok yücedir..²⁵ ayeti kerimeleri nazil olunca Hz.

²¹ İbn Sa'd, *Tabakât*, 7/190.

²² İbn Hacer el-Askalanî Ahmed b. Ali, *el-İsâbe fi temyîzi's-sahâbe*, (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1995), 4/ 94.

²³ Belâzurî, *Ensâb*, I, 453; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 2/124.

²⁴ Vâkîdî, *el-Megâzî*, 2/279.

²⁵ el-Mü'mînün, 12-14.

Peygamber, Abdullah b. Sa'd'a ayeti kerimeleri yazmasını emretmiştir. İlgili ayetlerde insanın yaratılmasının tafsilatlı anlatılması üzerine Abdullah b. Sa'd "Tebârake'l-lahu Ahsene'l-Halikîn- Yapıp yaratanların en güzeli olan Allah çok yücedir" demiştir. Bunun üzerine Hz. Peygamber bu sözü de yazmasını emretmiştir. Bu durum üzerine Hz. Peygamber ve vahiyden şüpheye düşen Abdullah, "Eğer Muhammed doğruysa ona vahyedilen bana da vahyedildi. Yok, eğer yalancıysa benim dediğimi dedi" demiştir. Şüpheye düşen Abdullah b. Sa'd irtidat ederek Mekke'ye kaçmıştır. Şii kaynaklara göre Abdullah b. Sa'd kendisine vahiy geldiğini iddia eden ilk yalancıdır.²⁶

Mekke'ye kaçtıktan sonra Abdullah b. Sa'd, Hz. Peygamber'e dil uzatarak "Muhammed ne dediğini bilmiyor. Ben ona iste-diğimi yazdırdım" şeklinde asılsız iddialarda bulunmuştur.²⁷ Daha da ileri giden Abdullah b. Sa'd, "Ben de Muhammed'in söylediği gibi söylüyorum. Muhammed'e vahyedildiği gibi bana da vahyedildi" diyerek vahiy aldığı iddiasında bulunmuştur.²⁸ Abdullah b. Sa'd'ın bu iddiasına karşı "Allah'a karşı yalan uydurandan yahut kendisine hiçbir şey vahyedilmemiş-ken 'Bana da vahiy geldi' diyenden ve 'Ben de Allah'ın indir-diği âyetlerin benzerini indireceğim' diyenlerden daha zalim kim vardır?"²⁹ ayeti kerimesi nazil olmuştur.³⁰ Niçin irtidat ettiğini soran müşriklere Abdullah b. Sa'd, "Sizin dininiz onun dininden daha hayırlıdır" demiştir.³¹

Abdullah b. Sa'd'ın vahyi tahrif ettiğine dair rivayetlerin

²⁶ Muhammed Bakır b. Muhammed Taki b. Maksud Ali Meclisi, *Biharü'l-enoari'l-câmia li-düveri ahbari'l-eimmeti'l-ethar*, (Beyrut : Müessesetü'l-Vefa, 1983), 4/ 178-179.

²⁷ Belâzurî, *Ensâb*, 1/454.

²⁸ Vâkıdî, *el-Megâzî*, 2/ 279.

²⁹ el-En'âm, 93.

³⁰ Suyûtî, Celalüddin Abdurrahmen b. Kemal, *ed-Dürrü'l-mensûr fi tefsîri'l-me'sûr*, (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 2011), 3/317.

³¹ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 2/ 124.

kabulü mümkün değildir. Abdullah b. Sa'd kaynaklara aksetmeyen bir sebepten dolayı irtidat etmiş, Mekke'ye kaçtıktan sonra vahiy kâtibi olmasını da kullanarak vahyi tahrif ettiğine dair iddialar da bulunmuştur. Bunu yaparken de İslam'a meyilli ancak kafası karışık insanları İslam'dan uzak tutmayı amaçlamıştır. Bazı araştırmacılara göre ise Abdullah b. Sa'd'ın vahyi tahrif ettiğine dair rivayetler Şî Muhammed b. Sâib el-Kelbî'ye dayandırıldığından ihtiyatla karşılamak gerekir. Hz. Osman'ın düşmanı olan Şiiler onun sütkardeşi olan Abdullah b. Sa'd'ın irtidat etmesini kullanarak Hz. Osman'ı karalamak amacıyla olayla alakalı abartılı rivayetlerde bulunmuşlardır.³²

Hz. Peygamber irtidat edip Mekke'ye kaçan, kendisine ve vahye bühtanlarda bulunan Abdullah b. Sa'd'ın adını Mekke'nin fethinde kanı heder edilen kişiler arasında sayarak, bulunduğu yerde öldürülmesini emretmiştir. Mekke fethinde sonra canını kurtarmak için sütkardeşi Hz. Osman'a sığınan Abdullah b. Sa'd, tevbe ettiğini beyan ederek Hz. Osman'dan kendisi için Hz. Peygamber'den eman almasını istemiştir. Abdullah b. Sa'd'ı da yanına alarak Hz. Peygamber'e giden Hz. Osman'ın af talebi Hz. Peygamber tarafından başlangıçta reddedilmesine rağmen Hz. Osman'ın VE Abdullah b. Sa'd'ın ısrarlı talepleri sonucu Hz. Peygamber, Abdullah b. Sa'd'ı affedererek biatını kabul etmiştir.³³

Abdullah b. Sa'd vefat edinceye kadar müslümanca bir hayat sürmüştür. İlk İslam fetihlerine komutan olarak katılan Abdullah b. Sa'd, Hz. Ömer tarafından yukarı Mısır bölgesine vali tayin edilmiştir. Hz. Osman döneminde Afrika fetihlerine

³² Mustafa el-A'zamî, "Asr-ı Saadet'te Yazı ve Vahiy Kâtipleri", *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadet'te İslâm*, ter. Durak Puzmaz, Ed., Vecdi Akyüz, (İstanbul: Beyan Yayınları, 1995), 1/435.

³³ Vâkidi, *el-Megâzi*, 2/279; İbn Hişâm, *es-Sîre*, 4/40; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, 2/124.

komuta eden Abdullah b. Sa'd, İfrikiyye/Afrika fatihi olarak anılmıştır.

2.2. Abdullah b. Hatal

Abdullah b. Hatal, Kureyş kabilesinin Hz. Ebu Bekir'in de mensup olduğu Teymoğulları boyundandır.³⁴ Bedir savaşına müşriklerin safında katılan İbn Hatal bu savaşta Müslümanlara esir düşmüştür. Tarihi bilinmemekle beraber İbn Hatal Müslüman olarak Medine'ye hicret etmiştir. Gerçek adı Abdüluzza iken Hz. Peygamber tarafından Abdullah'a çevrilmiştir. Gerçek adının Hilâl olduğu da rivayet edilmektedir. Kültürlü ve becerikli bir kişi olan Abdullah b. Hatal Hz. Peygamber tarafından devlet işlerinde kâtip olarak kullanılmıştır.³⁵ Bazı tarihçiler onun vahiy kâtipliği yaptığını iddia etseler de tercih edilen görüşe göre İbn Hatal, vahiy kâtipliği değil, diğer işler konusunda Hz. Peygambere kâtiplik yapmıştır.³⁶

Hz. Peygamber, Abdullah b. Hatal'ı yanına Ensar veya Huzaa kabilesinden bir kişi ve onlara hizmet edecek Müslüman Rum asıllı bir köle ile Arap kabilelerinin zekâtını toplamakla görevlendirmiştir. Abdullah b. Hatal bu görev esnasında emrini yerine getirmedeği gerekçesiyle, sınırlarına hâkim olamayaarak hizmetindeki Rum köleyi öldürmüştür. Yanındaki şahsın olaya şahit olması üzerine, kendisine Hz. Peygamber tarafından kısas yapılacağı korkusuyla, topladığı zekât mallarını da yanına alarak Mekke'ye kaçıp irtidat etmiştir.³⁷

Katil ve gasıp olarak Mekke'ye kaçan İbn Hatal gerçeğin

³⁴ İbn Hişâm, *es-Sîre*, 4/40; Taberî Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerir, *Tarihu't-taberî*, thk. Muhammed Ebü'l-Fadl İbrâhîm, (Kahire: Dâru'l-Meârif, t.y.), 3/59.

³⁵ Kettânî Muhammed Abdülhay, *el-Terâfibu'l-idâriyye*, (Beyrut: Dâru'l-Erkâm, 2. bs. ty.), 1/153.

³⁶ Mustafa el-A'zamî, "Asr-ı Saadet'te Yazı ve Vahiy Kâtipleri", 1/430.

³⁷ Vâkıdî, *el-Meğâzî*, 2/282; İbn Hişâm, *es-Sîre*, 4/40; Belâzürî, *Ensâb*, 1/456; Taberî, *Târîh*, 3/59; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, 2/124.

aksine; “Sizin dininiz daha iyi, Muhammed’in yanında bir hayır bulamadım” diyerek İslam dininin aleyhinde propaganda yapmıştır. Hatta Abdullah b. Hatal, Abdullah b. Sa’d b. Serh gibi vahyi tahrif ettiğini de iddia etmiştir. Abdullah b. Hatal, Mekke’ye kaçtıktan sonra Hz. Peygamber ve Müslümanları hicveden şiirler söylediler. İbn Hatal’ın iki cariyesi de onun şiirlerini şarkı halinde söyler, eğlence meclislerinde Mekkeli müşrikleri eğlendirirlerdi.³⁸ Kısacası Abdullah b. Hatal katil, mürted, gasıp ve propagandist bir kişiydi.

Hz. Peygamber suç dosyası kabarık olan Abdullah b. Hatal’ın Mekke fethinde bulunduğu yerde öldürülmesini emretmiştir. Abdullah b. Hatal, yaptığı eylemlerden dolayı herhangi bir af girişiminde bulunmadığı gibi silah kuşanarak Hâlid b. Velîd’in komutasındaki İslam ordusuna saldırıda bulunmuştur.³⁹ İslam ordusunun Mekke’ye girişine engel olunamayacağını gören İbn Hatal, can havliyle, eski Arap kültürüne uygun olarak kurtuluş ümidiyle Kâbe örtüsünün altına saklanmıştır. Kâbe örtüsünün altında yakalanan Abdullah b. Hatal, Hz. Peygamberin emriyle derhal öldürülmüştür.⁴⁰

2.3. Hâris b. Süveyd

Hâris b. Süveyd b. Sâmit, Ensar’ın Evs kolundandır. Hz. Peygamberin Medine’ye hicretinden sonra Müslüman olmuştur. Hâris b. Süveyd’in babası, Mücezzer b. Ziyâd tarafından Buâs savaşında öldürülmüştü. Uhud savaşında Müslümanların bozguna uğraması esnasında kargaşadan istifade eden Hâris b. Süveyd, Mücezzer b. Ziyad’ı babasının intikamını almak üzere şehit etmiştir. Muhtemelen Hâris b. Süveyd bu eylemi Hz. Peygamber’in öldürüldüğünü, Müslümanların bir daha toplanamayacağı düşüncesiyle gerçekleştirmiştir. Ancak

³⁸ İbn Hişâm, *es-Sîre*, 4/40; Belâzürî, *Ensâb*, 1/456.

³⁹ Vâkidî, *el-Meğâzî*, 2/282.

⁴⁰ Vâkidî, *el-Meğâzî*, 2/282; İbn Sa’d, *Tabakât*, 2/136.

Hız. Peygamber'in sağ olduğunu duyan Hâris b. Süveyd, kendisine kısas yapılacağı korkusuyla Mekke'ye kaçarak irtidat etmiştir.⁴¹

Hız. Peygamber, Mücezzet b. Ziyad'ın katili olması nedeniyle Hâris b. Süveyd'in yakalandığı yerde öldürülmesini emretmiştir.⁴² Bazı kaynaklar Hâris b. Süveyd'in irtidat etmediği, Hız. Peygamber'in yanına gelerek Mücezzet'i bir anlık öfke ve kin sebebiyle öldürdüğünü ancak pişman olup, tevbe ettiğini beyan ettiğini daha sonra de Hız. Peygamber tarafından kısasen öldürüldüğünü kaydetmektedir.⁴³ Ancak tarihçiler ve tefsirciler Hâris b. Süveyd'in akibeti konusunda ihtilaf etmişlerdir. Tarihçilere göre, irtidat etmesinde ihtilaf olmakla birlikte Hâris b. Süveyd, Hız. Peygamber tarafından Mücezzet b. Ziyad'ın katili olması sebebiyle kısasen öldürülmüştür. Müfessirlere göre ise Hâris b. Süveyd, Mücezzet b. Ziyad'ı öldürdükten sonra Mekke'ye kaçarak irtidat etmiştir. Ancak pişman olan Hâris, kardeşi Cülâs b. Süveyd'i Hız. Peygamber'e göndererek af talebinde bulunmuştur. Hız. Peygamber tarafından affedilen Hâris b. Süveyd, Müslüman olarak hayatını devam ettirmiştir.⁴⁴

Hâris b. Süveyd'in Mekke'ye yalnız gitmediği Uhud savaşından sonra on iki kişi ile birlikte Mekke'ye kaçtığı, daha sonra pişman olup Hız. Peygamber'den af diledikleri hatta Ali- imran süresi 86-89 ayeti kerimelerin bu olay üzerine indiği rivayet edilmiştir.⁴⁵ Ancak Müfessirlerin rivayetlerinde yer alan kişinin Hâris b. Süveyd b. Sâmit değil Hâris b. Süveyd et-Teymî olduğu, önce Müslüman olan et-Teymî'nin daha sonra

⁴¹ İbn Habîb, *el-Muhabber*, 497; Belâzurî, *Ensâb*, 1/300.

⁴² İbn Hişâm, *es-Sîre*, 2/125.

⁴³ Vâkıdî, *el-Megâzî*, 1/ 261.

⁴⁴ İbn Kesîr İmadüddin Ebü'l-Fidâ, *Tefsîru Kur'âni'l-Azîm*, (Kahire: Dâru'l-Müessesese, 2000), 3/105

⁴⁵ Suyûtî, *ed-Dürri'l-mensûr*, 2/257-258.

irtidat ettiği, pişman olup af yolu aradığı ayeti kerimelerin bu olay üzerine indiği de rivayetler arasında yer almaktadır.⁴⁶ Bu görüş daha doğru olmalıdır.

Sonuç olarak Hâris b. Süveyd, Uhud günü Müslümanların varlığının tehlikeye düştüğü görerek daha önceden babasını öldüren Mücezzar b. Ziyad'ı öldürmüş, daha sonra da Mekke'ye kaçarak irtidat etmiştir. Pişman olarak Medine'ye dönen Hâris b. Süveyd, Hz. Peygamber tarafında Mücezzar b. Ziyad'ı öldürmesine karşılık ölümle cezalandırılmıştır.

2.4. Tu'me b. Übeyrik

Tu'me b. Übeyrik, Ensar'ın Benî Zafer kolundandır. Gerçek adının Beşîr veya Büşeyr olduğu rivayet edilir. Tu'me ismi kendisine lakap olarak verilmiştir. Bedir hariç Hz. Peygamberle birkaç savaşa katılmıştır. Tu'me b. Übeyrik, sahabeler arasında münafık olarak kabul edilirdi. Şair olan Tu'me, diğer Arap şairlerine isnad ederek Müslümanları kötüleyen şiirler söylediler. Hatta sahabelerin bu şiirleri duyunca "Bunu Übeyrik'in habisi öğlünden başkası söylememiştir" dedikleri rivayet olunmuştur.⁴⁷ Tu'me b. Übeyrik, gerçekleştirdiği bir hırsızlığın ortaya çıkması sonucu Mekke'ye kaçarak irtidat etmiştir.

Tu'me b. Übeyrik, komşusu Katâde b. Nu'man'ın un çuvalı içinde sakladığı zırhını, un çuvalı ile birlikte çalmıştır. Un çuvalını önce evine götüren Tu'me daha sonra da Yahudi dostlarından Zeyd b. Semîn'e emanet olarak bırakmıştır. Sabah olduğunda çuvalla birlikte zırhın çalındığını gören Katâde b. Nu'man, çuvalın yırtılması nedeniyle dökülen unları takip ederek önce Tu'me'nin evine sonra da Zeyd b. Semîn'in evine ulaşmıştır. Olayın Hz. Peygamber'e intikal etmesi üzerine yapılan

⁴⁶ İbnü'l-Esîr İzzüddin Ebü'l-Hasen Ali, *Üsdü'l-gâbe fi ma'rifeti's-sahâbe*, (Beirut: Dâru Kütübü'l-İlmiyye, ty.), 1/612; *Suyûtî*, ed-Dürrü'l-mensûr, 2/257.

⁴⁷ *Suyûtî*, ed-Dürrü'l-mensûr, 2/670.

araştırma neticesinde zırh, un çuvalı ile birlikte Yahudi Zeyd b. Semîn'in evinde bulunmuştur. Zeyd b. Semîn, kabilesinden şahitler getirerek un çuvalını kendisine Tu'me b. Übeyrik'in emanet ettiğini söylemiştir. Olayların kabileler arası mücadeleye dönüşmesi neticesinde Tu'me'nin kabilesi Benî Zafer, Hz. Peygambere gelerek Tu'me'nin suçsuz olduğunu, Yahudiler tarafından iftiraya maruz kaldığı, çalıntı zırhın Zeyd b. Semîn'in evinde bulunduğunu, bundan dolayı hırsızlık haddinin ona uygulanması gerektiğini söylemişlerdir. Hz. Peygamber'in Zeyd b. Semîn'i cezalandırmaya hazırlandığı sırada şu ayeti kerimeler nazil olmuştur; "İnsanlar arasında Allah'ın sana gösterdiğine göre hükmedesin diye hakkı içeren kitabı sana indirdik; hainlerden taraf olma! Allah'tan mağfiret dile. Şüphesiz Allah çok yarlıgayıcı, ziyadesiyle esirgeyicidir."⁴⁸

Tu'me b. Übeyrik'in hırsızlık olayı kaynaklarda farklı anlamlarda bulunmaktadır. Başka bir rivayette ise Tu'me'nin bir Yahudi tarafından kendisine emanet bırakılan zırhı sahibine teslim etmeyip gizlice Ensardan Ebû Müleyke'nin evine sakladığı, olay ortaya çıkınca da Ebu Müleyke'yi hırsızlıkla suçladığı aktarılmaktadır.⁴⁹

Hırsızlık suçu ortaya çıkan Tu'me b. Übeyrik, kendisine hadd cezası uygulanacağı korkusuyla Mekke'ye kaçarak irtidat etmiştir. Mekke'de Haccâc b. İlât'ın evinde misafir olarak kalan Tu'me burada da hırsızlık yapınca Mekke'den kovulmuştur. Suriye'ye giden bir kervana dâhil olan Tu'me, yolculuk esnasında da hırsızlık yapınca kervandakiler tarafından öldürülmüştür. Tu'me'nin ölümü hakkında da farklı rivayetler bulunmaktadır. Hayber'de veya Süleym kabilesi topraklarında hırsızlık esnasında öldüğü de rivayet edilmektedir.⁵⁰

⁴⁸ en-Nisâ, 105-106.

⁴⁹ Suyûtî, *ed-Dürrü'l-mensûr*, 2/675.

⁵⁰ Suyûtî, *ed-Dürrü'l-mensûr*, 2/676.

Kaynakların samimi bir Müslüman olarak tanımlamadığı Tu'me, Medine'de hırsızlık yapmış, suçu bir masumun üzerine atmaya çalışmış, daha sonra da Mekke'ye kaçarak irtidat etmiş, buradan da hırsızlık suçunda kovulmuş nihayetinde de hırsızlıktan dolayı öldürülmüştür.

2.5. Mikyes b. Sübâbe

Mikyes b. Sübâbe b. Hâzin, Kinâne kabilesinden şairliği ile meşhur bir kişidir. Sahabeden Hişâm b. Sübâbe'nin kardeşidir. Hişâm b. Sübâbe, Müstalikoğulları gazvesi esnasında Evs b. Sâmit isimli bir sahabi tarafından düşman zannıyla yanlışlıkla şehit edilmiştir. Kardeşinin öldürüldüğünü duyan Mikyes b. Sübâbe, Medine'ye gelerek Müslüman olduğunu söylemiş ve Hz. Peygamber'den kardeşi Hişâm b. Sübâbe'nin diyetini talep etmiştir. Hz. Peygamber, Hişâm b. Sübâbe'nin diyeti olan yüz deveyi Neccaroğullarından alarak Mikyes b. Sübâbe'ye vermiştir.⁵¹

Bir müddet Medine'de kalan Mikyes bir yolunu bulurup kardeşini yanlışlıkla öldüren Evs b. Sâmit'i öldürerek Mekke'ye kaçmış ve irtidat etmiştir. Şair olan Mikyes b. Sübâbe Mekke yolunda söylediği bir şiirde olayı niçin gerçekleştirdiğini şöyle dile getirmektedir: "Boyun damarlarındaki kanının elbisesine akmış olarak yüz üstü yere uzanması gönlüme şifa verdi. Onu öldürmeden önce gönlüm kederliydi. Bu keder beni yumuşak yataktan uzaklaştırdı. İntikamımı aldıktan sonra putlara ilk dönen ben oldum. Kardeşimin intikamını aldım. Kan diyetini de yüksek kale sahibi Neccaroğullarına ödettim."⁵² Bu şiir, Mikyes b. Sübâbe'nin eylemini bir plan dâhilinde tasarlayarak işlediğini göstermektedir. Müslüman olduğunu söyleyerek Medine'ye ge-

⁵¹ İbn Hişâm, *es-Sîre*, 3/208; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 2/82-83.

⁵² Vâkıdî, *el-Meğâzî*, 2/284; İbn Hişâm, *es-Sîre*, 3/208; Belâzürî, *Ensâb*, 1/455, İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 2/82-83.

len Mikyes, diyetini almasına rağmen kardeşini yanlışlıkla öldüren sahabiyi şehit etmiş, daha sonra de Mekke'ye kaçarak irtidat etmiştir. Mikyes b. Subâbe'nin hâin fikrini uygulayabilmek için geçici olarak İslâmiyet kimliğine büründüğü anlaşılmaktadır.

Hz. Peygamber, Mekke'nin fethedildiği gün Mikyes'in bulunduğu yerde öldürülmesini emretmiştir. Arkadaşları ile birlikte sarhoş halde yakalanan Mikyes b. Sübâbe, Hz. Peygamber'in emriyle öldürülmüştür.⁵³

2.6. Ukl ve Urayneliler

Siyer, tabakât ve hadis kitaplarında farklı şekillerde yer alan bilgilere göre Ukl ve Urayne kabilesinden bir grup Medine'ye gelerek Müslüman olmuş, daha sonra da irtidat ederek katl ve gasp faaliyetinde bulunmuştur. H. 6. yılda Hz. Peygamber'in yanına gelerek Müslüman olan grupta kaç kişinin olduğu ve hangi kabileye mensup oldukları kaynaklarda farklı olarak aktarılmaktadır. Vâkîdî ve İbn Sa'd, Urayne kabilesinden sekiz kişi oldukları bildirirken⁵⁴ İbn Hişâm, ise Becile kabilesinden bir grup olduğunu söyleyerek sayı bildirmez.⁵⁵ Hadis kaynaklarında ise "Ukl ve Urayne kabilesinden birtakım insanlar" olarak tarif edilmektedirler.⁵⁶ Kaynakların verdiği bilgiler tahlil edildiğinde Medine'ye gelen grubun çoğunluğunun Urayne kabilesinden olduğu, aralarında diğer kabilelerden birkaç kişinin bulunduğu anlaşılmaktadır.

Medine'ye veba veya dalak hastalığından muzdarip olarak

⁵³ Vâkîdî, *el-Meğâzî*, 2/283-284; İbn Hişâm, *es-Sîre*, 4/ 41; Belâzürî, *Ensâb*, 1/455; Taberî, *Târîh*, 2/ 60.

⁵⁴ Vâkîdî, *el-Meğâzî*, 2/66; İbn Sa'd, *Tabakât*, 2/93.

⁵⁵ İbn Hişâm, *es-Sîre*, 4/236.

⁵⁶ Muhammed b. İsmail, el-Buhârî, *el-Câmiü's-sahîhu'l-muhtasar*, (Beyrut:Dâru İbn Kesîr, 1987), "*Kitabu'l-Muharibîn*", 3; Müslim İbn Haccâc Ebü'l-Hasen, *el-Müsnedü'l-Sahîhu'l-Muhtasar*, thk. Fuat Abdülbaki, (Beyrut: Dâru İhyâi Tûrâsî'l-Arabî, t.y), "*Kitâbü'l-Kasâme*", 2.

gelen Urayneliler, Müslüman olmuşlardır.⁵⁷ Bazı kaynaklara göre ise Medine'ye sağlıklı olarak yerleşen Urayneliler, şehrin iklimine alışamayarak hasta olmuşlardır. Hz. Peygamber'e gelerek "Ey Allah'ın peygamberi! Bizler sürü sahipleriyiz. Süt ile besleniriz. Tarım ehli değiliz. Medine'nin havasına alışamadık" diyerek durumlarını beyan eden Urayneliler, Medine'den ayrılmak için izin istemişlerdir. Hatta onlar, hasta olmalarını din değiştirmeleri sonucu olduğu kanaatine vararak, Hz. Peygamber'e yapmış oldukları biatı bozmak istemişlerdir. Muhtemelen Urayneliler hastalanmalarını eski dinlerini terk etmelerinin bir sonucu olarak ortaya çıkan bir uğursuzluk olarak düşünüyorlardı. Hz. Peygamber onların durumunu tetkik ederek, hastalıklarının tedavisi için temiz havası olan Ayr dağındaki yaylaya gitmelerini orada bulunan devlete ait develerin sütünden ve sidiğinden içmeleri tavsiyesinde bulunmuştur.⁵⁸

Hz. Peygamberin tavsiyesine göre hareket edip hastalıklarından kurtulan Urayneliler, irtidat ederek, deve çobanlarını şehit etmişler; develeri de gasp ederek Medine'den kaçmışlardır. Urayneliler, deve çobanlarından biri olan Hz. Peygamberin azatlısı Yesar'ı ellerini ve ayaklarını keserek, gözlerine diken batırmak suretiyle ağır işkencelerle şehit etmişlerdir.⁵⁹ Yaralı olarak kurtulan bir çobanın bildirmesiyle olaydan haberdar olan Hz. Peygamber, Uraynelilerin yakalanması için Kürz b. Câbir komutasında bir askeri birlik sevk etmiştir.⁶⁰ Kürz b. Câbir, Uraynelileri yakalayarak Medine'ye getirmiştir. Hz. Peygamber, Uraynelilerin Yesar'ı şehit ettikleri gibi öldürülmelerini emretmiştir. Buna göre Uraynelilerin elle-

⁵⁷ Vâkıdî, *el-Megâzî*, 2/66; İbn Hişâm, *es-Sîre*, 4/236; Buhârî, "Kitabu'l-Megâz", 38; Müslim, "Kitâbü'l-Kasâme" 1671.

⁵⁸ İbn Sa'd, *Tabakât*, 2/93.

⁵⁹ Buhârî, "Kitabu'l-Muharibîn", 3; Müslim, "Kitâbü'l-Kasâme", 2.

⁶⁰ Vâkıdî, *el-Megâzî*, 2/67-68.

ri ve ayakları kesilmiş, gözlerine mil çekilerek çölde ölüme terk edilmişlerdir.⁶¹ Hz. Peygamberin Uraynelilere uyguladığı cezanın ağır olduğu iddia edenlere karşı Ahmet Önkal şöyle cevap vermektedir: “Verdikleri söze ve ahde ihanette bulunan, imandan sonra haktan dönüp irtidat eden, cinayet işleyen ve İslâm Devleti’nin mallarını çalan eşkıyaların cezası ibreti âlem için böyle olmalıydı”.⁶² Urayneliler irtidat etmelerinden ziyade katil, eşkıya, hırsız ve hain oldukları için Hz. Peygamber’in uyguladığı en ağır ceza ile cezalandırılmışlardır.

2.7. Diğer İrtidat Edenler

Mahreme b. Zeyd ve dokuz arkadaşı Müslüman olduklarını beyan ederek Medine’ye hicret etmişlerdir. Bir müddet sonra hicret ettiklerine pişman olan grup Bedevi kılığında gizlice Medine’yi terk ederek Mekke’ye gitmişlerdir. Daha sonra Mekke’den yazdıkları bir mektupla, Müslüman olduklarını ancak Medine’deki hayata alışamadıklarını, vatan ve aile özlemiyle Mekke’ye döndüklerini bildirmişlerdir. Mekke’ye giden grup Mekkeli müşriklerle birlikte Şam’a ticaret kervanı göndermişlerdir. Hatta Mekkeli müşriklerin Müslüman oldukları için kervanlarına dokunulmayacağı düşüncesiyle onlar adına Şam’a ticaret kervanı gönderdiği rivayet edilmektedir. Bu durum ticaret kervanına el koyma konusunda Müslümanlar arasında tartışmalara sebep olmuş, konuyla ilgili olarak, “Size ne oluyor da münafıklar hakkında ikiye bölünüyorsunuz? Hâlbuki kendileri hak ettikleri için Allah onları küfre geri çevirmiştir. Allah’ın saptırdıklarını doğru yola getirmek mi istiyorsunuz? Allah’ın saptırdıkları için asla doğruya yol bulamazsın. Kendileri nasıl inkâr etmişlerse sizin de öyle inkâr

⁶¹ Vâkıdî, *el-Megâzî*, 2/67-68; İbn Sa’d, *Tabakât*, 2/93; Buhârî, “*Kitabu’l-Muharibîn*”, 3; Müslim, “*Kitâbü’l-Kasâme*” 2.

⁶² Ahmet Önkal, *Rasûlüllah’ın İslâm’a Davet Metodu*, (Konya: Esra Yayınları, 1997), 322.

etmenizi, böylece onlara eşit ve benzer hale gelmenizi isterler. (İman edip) Allah yolunda hicret edinceye kadar onlardan dostlar edinmeyin. Eğer yüz çevirirlerse onları yakalayın, bulduğunuz yerde öldürün; hiçbirini dost ve yardımcı edinmeyin” ayetleri nazil olmuştur.⁶³ Her ne kadar Mekke’ye kaçan grup kendisini Müslüman olarak ilan etse de ayeti kerimede münafık ve kâfir olarak tarif edilmelerinden dolayı bu insanlar mürted olarak kabul edilmişlerdir.⁶⁴

Medineli Neccaroğullarından daha önce Hıristiyan olan bir kişi Müslüman olarak Hz. Peygamber’e vahiy kâtipliği yapmış, hatta K. Kerim’in bir bölümünü ezberleyerek Müslümanların takdirini kazanmıştır. Ancak bilinmeyen bir sebepten dolayı Medine’den ayrılan bu şahıs irtidat ederek Hıristiyan olmuştur. Hatta vahye dil uzatarak; “Ben Muhammed’e geleni istediğim gibi yazardım” demiştir. Bu şahıs gittiği bölgede Hıristiyan olarak ölmüştür.⁶⁵ Yine Müslüman olup Medine’ye hicret eden bir bedevi, Medine’nin iklimine alışamayıp, Hz. Peygamber’e gelerek biatını bozmak için izin istemiştir. Hz. Peygamber’in geri çevirmesi üzerine Bedevi, Medine’den gizlice ayrılarak irtidat etmiştir. Ancak herhangi bir suç işlemeyen Müslümanların aleyhine faaliyete bulunmayan bedeviyi Hz. Peygamber cezalandırmamıştır.⁶⁶

Hz. Peygamber döneminde kadınlardan da irtidat edenler olmuştur. Ebû Süfyan b. Harb’in kızı Ümmü Hakem Müslüman olduktan sonra irtidat etmiştir. Ümmü Hakem’den başka Kureyş kadınlarından irtidat eden olmamıştır.⁶⁷ Hz. Peygamber döneminde irtidat eden kadınlardan biri de Ümmü

⁶³ en-Nisa, 88-91.

⁶⁴ Mukâtil, *Tefsîr*, 1/ 394-395; Kurtubî, *el-Câmi*, 6/503; Râzî, *Mefâtih*, 10/224

⁶⁵ Buhârî, “*Menakıb*” 22.

⁶⁶ Buhârî, “*Fedâilü Medîne*”, 10.

⁶⁷ Suyûtî Celâlüddin Ebû Abdurrahman, *Esbâbü’n-nüzûl*, (Beirut: Müessesetü’r-Risale, 1. bs., 2002), 261.

Sâre'dir. Azatlı bir köle olan Ümmü Sâre geçimini şarkıcılık ve ağıtçılıkla sağlıyordu. Çoğunlukla şarkılarında Hz. Peygamber ve Müslümanları kötüleyerek Mekkeli müşrikleri eğlendiriyordu. Hatta Bedir savaşına iştirak ederek yol boyunca söylediği şarkılarla Mekke ordusunu Müslümanlarla savaşmaya teşvik etmiştir.⁶⁸ Mekke fethinden hemen önce Müslüman olarak Medine'ye gelen Ümmü Sâre Hz. Peygamber'den maddi yardım talebinde bulunmuş, Hz. Peygamber de ona yardım etmiştir.⁶⁹ Hz. Peygamber'in kendisine yardım etmesine rağmen Ümmü Sâre irtidat ederek Hâtib b. Beltea'nın Mekkelilere yazdığı, Hz. Müslümanların sefer hazırlıklarını haber veren mektubu Mekke'ye götürmeye razı olmuştur. Kısacası Ümmü Sâre, Mekkeliler adına casusluk yapmıştır. Durumdan haberdar olan Hz. Peygamber, Ümmü Sâre'yi yakalatarak mektubu almıştır. Ümmü Sâre'nin akıbeti hakkında iki farklı rivayet bulunmaktadır. İlk rivayete göre Ümmü Sâre, nimete nankörlük etmesi, irtidat etmesi ve gizli askeri bilgiyi düşmana aktarması nedeniyle Mekke'nin fethedildiği gün öldürülmüştür.⁷⁰ Diğer rivayete göre ise Ümmü Sâre affedilmiş, Hz. Ömer döneminde bir kaza sonucu ölmüştür.⁷¹

Sonuç

Tarihin her döneminde dinden dönme olayları olduğu gibi Hz. Peygamber döneminde de dinden dönme olayları vuku bulmuştur. Bu çalışmada Hz. Peygamber dönemi bireysel irtidat olayları ele alınarak, sebepleri üzerinde değerlendirmeler yapılmıştır. Hz. Peygamber döneminde meydana gelen irtidat olayları daha ziyade Medine döneminde vuku bulmuştur. Mekke dö-

⁶⁸ Belâzurî, *Ensâb*, 290.

⁶⁹ Vâkîdî, *el-Meğâzî*, 2/285.

⁷⁰ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 2/128.

⁷¹ İbn Hişâm, *es-Sire*, 4/41; Taberî, *Tarih*, 3/60.

neminde inançları sebebiyle işkence ve zulme maruz kalan Müslümanlar bu durumu göze alarak iman etmişler, inançları için her türlü baskıya direnmişlerdir. Ancak Mirac mucizesinde olduğu gibi olayları anlamakta ve kavramakta zorlanan yeni iman etmiş bazı Müslümanlar irtidat etmişlerdir. Yine bazı gençler de aile baskısına dayanamayarak dinden dönmüşlerdir. Mekke döneminde irtidat eden en meşhur kişi Hz. Peygamber'in halasının oğlu Ubeydullah b. Cahş'tır. Cahiliye döneminde meşhur Haniflerden olan Ubeydullah b. Cahş, önce Hıristiyan olmuş, daha sonra da Müslüman olmuştur. Habeşistan'a hicret eden Ubeydullah b. Cahş, Hıristiyan bir ülkede eski dini inancının etkisinden kurtulamayarak yeniden Hıristiyan olmuştur.

Yahudiler İslam dinine olan rağbeti azaltmak ve Müslümanları dinleri hususunda şüpheye düşürmek amacıyla irtidatı bir politika olarak kullanmışlardır. Yahudilerden bir grup önce Müslüman olduğunu ilan etmiş daha sonra da İslam'ın hak din olmadığını iddia ederek eski dinlerine dönmüşlerdir. Medine döneminde çok sayıda münferit irtidat olayı gerçekleşmiştir. Bu dönemde irtidat edenler genellikle sorunlu kişilerdir. Bazıları hırsız, gasıp, casus, bazıları da katil ve eşkıyadır. Genellikle kendilerine ceza uygulanacağı korkusuyla kaçarak düşmana katılmışlar ve irtidat etmişlerdir. Hz. Peygamber döneminde irtidat edenler genellikle yakalandıklarında öldürülmüşlerdir. Ancak bu kişiler irtidat etmelerinden ziyade işledikleri suçlar nedeniyle cezalandırılmışlardır. Nitekim vahiy kâtiplerinden olan Sa'd b. Ebî Serh, irtidat edip düşmana iltihak etmesine rağmen Hz. Peygamber tarafından affedilmiştir. Ayrıca Hz. Peygamber, irtidat edip çöle dönen ve Müslümanlar aleyhine faaliyetlerde bulunmayan bir bedeviye de cezalandırmamıştır.

Sonuç olarak Hz. Peygamber dönemi irtidat olayları incelendiğinde temelinde İslâm'a samimi bir şekilde bağlanama-

ma, iman zayıflığı, eski inancın tesirinden kurtulamama, yeni sosyal düzene alışamama, maddi çıkar düşüncesi gibi sebepler bulunmaktadır. Hz. Peygamber döneminde irtidat edenler İslâm'ı inceleyip onda kusur bulduklarından dolayı irtidat etmemişlerdir.

KAYNAKÇA

- Avşin, Muhammed b. Abdullah. *Mâ şa'a ve lem yesbütfi sîreti'n-nebeviyyi*. Riyad: Darü't-Taybe, 2009.
- Belâzûrî, Ahmed b. Yahyâ. *Ensâbü'l-eşraf*. thk. Süheyl Zekkâr-Riyad Zirikli, Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1996.
- Bilmen, Ömer Nasuhi. *Hukuk-ı İslamiyye ve İstilahat-ı Fıkhiyye Kamusu*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi, 1951.
- Buhârî, Muhammed b. İsmail. *el-Câmiü's-Sahihu'l-Muhtasar*. (Beyrut: Dâru İbn Kesîr, 1987).
- el-A'zamî, Mustafa, "Asr-ı Saadet'te Yazı ve Vahiy Kâtipleri", *Bütün Yönleriyle As-ı Saadet'te İslâm*. ter. Durak Pusmaz, Ed., Vecdi Akyüz, İstanbul:Beyan Yayınları, 1995.
- İbn Âdil, Ebû Hafs Ömer b. Ali. *el-Lübab fi ulûmi'l-kitâb*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1998.
- İbn Habîb, Ebû Ca'fer Muhammed. *Kitabü'l-muhabber*. Beyrut: Dâru'l-İfaki'l-Cedîde, 2009.
- İbn Hacer, Ahmed b. Ali el-Askalanî. *el-İsâbe fi temyîzi's-sahâbe*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1995.
- İbn Hişâm, Cemâlüddîn Abdülmelik. *es-Siretü'n-nebeviyye*. thk. Ömer Abdüsselam Tedmüri, Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-Arabî, 3. bs., 1990.
- İbn İshak, Ebû Abdullah Muhammed. *es-Siretü'n-nebeviyye*. thk. Ahmed Ferid, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2003.
- İbn Kesîr, imadüddîn ebü'l-Fidâ, *Tefsîru Kur'âni'l-Azîm*. Kahire: Dâru'l-Müessesese, 2000.
- İbnü'l-Esîr, İzzeddin Ebü'l-Hasen Ali. *el-Kâmil fi't-târih*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1. bs., 1987.
- İbnü'l-Esîr, İzzeddin Ebü'l-Hasen Ali. *Üsdü'l-gâbe fi ma'rifeti's-sahâbe*. Beyrut: Dâru Kütübi'l-İlmiyye, ty.

- İsbehanî, Hüseyin b. Muhammed. *el-Müfredât fi garîbi'l-Kur'ân*. İstanbul: Kahraman Yayınları, 1986.
- Kettânî, Muhammed Abdülhay. *el-Terâtîbu'l-idâriyye*. Beyrut: Dâru'l-Erkâm, 2. bs. ty..
- Kurtubî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed. *el-Câmiu li ahkâmi'l-Kur'ân*. ter. M. Beşir Eryarsoy, İstanbul: Buruc Yayınları, 3. bs. 2005.
- Meclisi, Muhammed Bakır b. Muhammed. *Bihariü'l-enoari'l-câmia li-düreri ahbari'l-eimmeti'l-ethar*. Beyrut : Müessesetü'l-Vefa, 1983.
- Muhammed Nur, Abdülaziz. "el-Kavlü'l-fasl fi riddeti ubeydillah b. caşş", Havliyye Külliyyeti Usuliddin Câmîatü Ezher 37 (2018).
- Mukâtl b. Süleymân. *Tefsir-i Kebir*. ter. M. Beşir Eryarsoy, İstanbul: İŞaret yayınları, 2006.
- Müslim, İbn Haccâc Ebü'l-Hasen. *el-Müsnedü'l-Sahihu'l-Muhtasar thk. Fuat Abdülbaki*, (Beyrut: Dâru İhyâi Türâsi'l-Arabî, ty).
- Önkâl, Ahmet. *Rasûlüllah'ın İslâm'a Davet Metodu*. Konya: Esra Yayınları, 1997.
- Râzî, Fahrüddin. *Mefâtihu'l-Gayb*. ter. Heyet, Ankara: Akçay Yayınları, 1992.
- Suyûtî, Celâlüddin Ebû Abdurrahman. *Esbâbü'n-nüzûl*, Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 1. bs., 2002.
- Suyûtî, Celâlüddin Abdurrahman b. Kemal. *ed-Dürrü'l-mensûr fi tefsiri'l-me'sûr*. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 2011.
- Süheylî, Ebü'l-Kasım Abdurrahman. *er-Ravdü'l-ünüf*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, ty.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerir. *Taberî Tefsiri*. ter. Kerim Aytekin-Hasan Karakaya, İstanbul: Hisar Yayınevi, 1996.
- Vahidî, Ebû Hasen Ali b. Ahmed. *Esbâbu nuzûli'l-Kur'ân*. thk. Kemal Besyûn Zağlûl, Beyrut:Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1991.
- Vakidî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer. *Kitâbu'l-megazi*. thk. Marsden Jones , Beyrut : Âlemü'l-Kütüb, 3. bs.,1984.
- Yazır, Muhammed Hamdi. *Alfabetik İslam Hukuku ve Fıkıh İstılahları*. İstanbul: Eser Neşriyat, 1997.
- Zehebî, Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed. *Siyeru a'lâmi'n-nubelâ*. thk. Şuayb el-Arnaût, Beyrut: Dâru'l-Müessese, 1996.